

З ГІДРОНІМІЇ БОЙКІВЩИНИ (ПИТАННЯ ПОХОДЖЕННЯ)

Матіє М. Д., асистент кафедри української мови

В статье рассматриваются некоторые гидронимы бассейна реки Стрия (правая притока Днестра) с точки зрения их происхождения. В работе дается новое толкование названия р.Сигла. Анализированные гидронимы бассейна реки Стрия зафиксированы автором впервые и в научной литературе специально не освещались.

Some hydronyms of the Striya river basin (the right tributary of Dnestr) are observed in the article from the point of view of their origin. The new interpretation of the name of the river Sigla is given in this work. Analysed hydronyms of the Striya river basin, fixed by the author for the first time, were not specially observed in the scientific literature.

Чільне місце в дослідженні топонімів займає етимологічна інтерпретація назв. Мета дослідників -- зв'язувати виникнення денотатів, встановити їх значення. Із труднощами, що постають при висвітленні семантики географічних об'єктів, стикається кожний, хто займається цим питанням. За всю історію ономастичних досліджень лінгвісти проаналізували велику кількість назв, однак багато гіпотез залишаються дискусійними.

До етимологічних студій мовознавці ставляться з обережністю, причому це стосується топонімів як із малорозумілими основами, так і назв, семантика яких, на перший погляд, говорить сама за себе. «Разом з тим, вважати, що всі слов'янськи, основи яких видаються прозорими, не вимагають коректив – значить максимально спрощувати проблему лексико-семантичного аналізу гідронімів» [1, с.33]. Ця думка слушна, але зауважимо, що інколи можна вбачати зародження назв у глибокій давнині, насправді ж вони сформувалися простішим шляхом, і, навпаки, гідроніми можуть сягати індоєвропейських мов, проте їх розглядають на рівні пізнішого утворення.

Ризикують помилитися насамперед ті дослідники, котрі аналізують гідроніми, взяті з джерел, що, на жаль, у ряді випадків не є точними [2, с.31, 32: с.93, 94]. У рецензії на монографію О.М.Трубачова «Название рек Правобережной Украины» зазначається, що «на превеликий жаль, неповний і неточний матеріал призвів подекуди до неповних і неточних висновків» [3, с.90].

Найточніші результати можна отримати при регіональному дослідженні гідронімії. Такий підхід дав можливість нам зібрати матеріал експедиційним шляхом за власним питальником та програмою О.С.Стрижака [4, с.105-116].

Проаналізуємо гідролексеми за напрямками, на які ми звертали увагу при зборі гідроназв.

1. Наявність омонімії у гідронімії. Чи відповідає значення гідроніма змістові та характерові самого об'єкта називання?

Ропа, потч., п.Опору п.Стрию (Грбн.).

Ропа, потч., л.Верхнього л.Ботевки л.Стрию (Вн.).

Ропіна, Роп'яна, пот., л.Старого Поля л.Стинавки л.Стрию (Ор.); пор.Ріп'яний у СГУ.

Роп'янка, З Ріп'янки, Ріп'янка, Роп'яна, пот., л.Погарської – д.Орява – л.Опору п.Стрию (Пог.); пор. 2) Ріп'янка у СГУ.

Польська лексема **ропа** означає «гній»; «нафта» [ПРС, с.525]. Словацька-сирова (неочищена) нафта [СУС, с.443] Р.О.Агеєва, посилаючись на О.С.Стрижака, зазначає, що слово **ропа** в західних областях України означає «нафта», **ропище** – місце, де добувають нафту, а **ріпник** – це нафтовик, робітник нафтопромислу [5, с.39]. Гідронім Ропа, л.Гнилої л.Стрию, О.С.Стрижак пов'язує з «нафта» [5, с.39]. У досліджуваних говірках **ропа**, крім «нафта», означає «солоня вода»; **ріп'янка** «земля, де викопана картопля», тобто місце, де вирощують **ріпу** «картоплю».

Для в'яснення точної семантики конкретного гідроніма важливо на місці звернути на це увагу. Ропа у с.Гребеніві Сколівського району походить від солонної лікувальної води. Тут функціонував невеликий санаторій. Потік Ропіна, Роп'яна у с.Орові Сколівського району і потічок Ропа у с.Верхньому Турківського району беруть початок із родовища, де добували промисловці нафту. Роп'янка, Роп'яна, Ріп'янка у с.Погарі Сколівського району пов'язується з солонною водою. Соляний промисел у Карпатах був відомий не менше, ніж нафтовий.

Потік із-під Буди, пот., д.Тарасівка як п.Кам'янки п.Опору п.Стрию (Кам.).

Будейський Потік, Будівський Потік, Будейський Потік, пот., л.Жупанки п.Стрию (Жуп.).

В українській мові слово **буда** омонімічне. 1. «Невелика будівля для господарських потреб, для захисту від негоди та ін.; будка; рід намета, що має основу з жердин, покритих соломною, корою, шкірами і т.ін.». 2. Буда (з ремаркою застаріле) «поташний завод» [СУМ, I, с.247].

У с.Жупани Сколівського району гідронім Будейський Потік, Будівський Потік, Будейський Потік – від назви місця для виготовлення поташу. Сам потік знаходиться недалеко від центра села. Високо в горах у с.Кам'янці Сколівського району бере початок Потік із-під Буди. Тут Буда – у значенні «колиба». Від споруди для лісорубів та пастухів перейшла назва на гідронім. Пор. ще «буда псови і пастухам» [ОнСБГ, I, с.74].

2.Можливість записати народну лексику, не відображену в діалектних словниках.

Важко буває аналізувати назви, коли відсутні відомості із загальновоживаної лексики. Так, наприклад, К.І.Галас піддає сумніву висновки деяких дослідників, зокрема і М.Бескіда, який пов'язував комонім Волосянку, що в Закарпатській області, з давнім південнослов'янським божеством Велесом [6, с.3]. Сам же пояснює походження Волосянки від волосся [6, с.12]. Висунутий аргумент заслуговує на увагу, але пряме перенесення від волосся, на наш погляд, навряд чи відбулося. У досліджуваному басейні **волосана, волосань, волосаня, волосанка, волосінь, волосянка** – це трава, яка дуже нагадує волосся. Вона м'яка і не ламається у сухому вигляді. Як корм для худоби не служить, а особливу роль відіграє тільки в побуті. Цією травою донедавна набивали матраци з домотканого полотна.

З основою **волос** нами записані такі гідроніми:

Волосани, Волосанище, пот., п.Вадрусівки – д.Укерник д.Головчанка д.Головечанка
л.Опору п.Стрию (Пл.).

Волосанка, потчн., л.Опору – д.Опорець д.Опір – п.Стрию (Оп.).

Волосанця, потчн., л. Річки л.Сигли п.Опору п.Стрию (Лб.).

Волосаня, потчн., п.Орявчика л.Оряви л.Опору п.Стрию (Коз.).

Волосяньська, р., п.Опору п.Стрию (Сл.); пор.Волосяньський у СГУ.

Потік із-під Волосани, пот., п.Рожанки – д. Рожаночка – п.Опору п.С.: ВР.

Волосянкою, що росте на берегах водотоків, утеплюють господарські споруди, скручують з неї **повересла** «міцні мотузки для перенесення трави», скріплюють цибулю у в'язки і т.ін. Отже, ця рослина, що має (точніше мала) важливе значення для жителів, спочатку отримала назву від волосся за зовнішньою характеристикою, а потім це найменування отримали гідроніми та ойконіми.

3.Можливість записати вузькотериторіальні, маловживані або вживані лише певними групами населення назви проточних вод, їх похідні варіанти від основ.

Засигавка, пот., п.Ясениці п.Стрию (Яс.).

Калинча Сигла, пот., л.Ровені л.Лавочанки л.Опору п.Стрию (Лав.).

Сигавка, Сиговка, пот., п.Потоку з-під Лисини п.Опору-д.Опорець д.Опір-п.Стрию (Оп.).

Сигавки, пот., л.Бесідного л.Уричанки л.Стрию (Ур.).

Сигла, р., п.Опору п.Стрию (Лб., Тух.); Сиговка, Сигавка, Сегавка, Либохора, Либохоря, Либохірка в Тух.; пор. у СГУ: 2) Либохора і 2) Сигла.

Сигла, пот., п.Опору п.Стрию (Лав.).

Сигла, пот., л.Покуття л.Стинавки л.Стрию (Ор.); пор. 1) Сигла у СГУ.

Сигла, пот., л.Бориньки л.Стрию (Бор.).

Сигла, пот., п.Багінського л.Ясіночки л.Ясениці п.Стрию (Я-Ст.).

Сигла, потч., л.Ягнатішок п.Бітлянки л.Стрию (Біт.).

Сигла, потч., п.Камінця л.Верхнього л.Ботевки л.Стрию (Вн.).

Сигли, пот., п.Ріки л.Завадки п.С.(Заділ.).

Сигли, потч., як л.Довбушевої Кирниці п.Стрию (Яв.).

Сигли, пот., п.Стрию (Іс.).

Сигловате, пот., л.Бітлянки л.Стрию (Біт.).

Сиглянський, Сиговський, пот., п.Стрию (Мат.).

Сиговка, Потік коло Матійового, пот., п.Лавочанки л.Опору п.Стрию (Лав.).

Сиговний Потік, пот., п.Брички п.Стрию (Крш.).

Ю.О.Карпенко зафіксував на Буковині гідронім Сигла (Сегла) – п.Серету [2.2, с.184]. Дослідник пояснює семантику від місцевого географічного терміна **сигла** «густий гірський ліс», запозиченого з молдавського сихлэ «молодий ліс», яке продовжує латинське *silva* «ліс» [2.2, с.12]. Але при інтерпретації водотоку Сигавки, Сегавки – п.Черемошу, у вченого виникли певні сумніви. «Українське утворення на –авка від кореня сиг – неясного значення» [2.2, с.12]. Можна

допустити, що Сигавка походить від тієї ж основи, що й Сигла. Про це свідчить наш матеріал. Пор., наприклад, р.Сиглу, що в с.Либохорі та Тухлі Сколівського району. У с.Либохорі річку називають Сигла, у селі Тухлі окремі жителі йменують цей же гідронім Сигла, Сиговка, Сегавка, Либохора, Либохірка, Либохоря* . Пор. ще Сиглянський, Сиговський у селі Маткові Турківського району.

М.Фасмер лексему **сигла** «болото, мочар» (В.Даль) виводить з балтійського *siklis* «невелике болото серед лісу, луку або вигону» [Фасм ЭСРЯ, с.618]. У басейні ріки Стрию нами не зафіксовано слово **сигла** у значенні «болото». Найуживаніші лексеми на позначення болота – це мочар, болото, млака; за М.Онишкевичем – багно [ОнСБГ. с.39]

У «Словнику української мови» **сигла** «смерека, що має тільки верхівкове віття», «гірський ліс із таких смерек» [СУМ, IX, с.156, 157]. Як розуміє поняття «гірський ліс із смерек, що має тільки верхівкове віття» житель карпатського краю? Верхівкове віття говорить про вік дерев із сім'ї соснових. Чим більше років дереву, тим гладший стовбур з кроною уверху. Віття (діал. суча) відпадає, коли сосновим понад вісімдесят років.

Під час заселення гірської місцевості величезна кількість лісів була очевидною. Якщо врахувати зародження назви у XVI-XVII ст. за документальними даними, що підтверджують існування досліджуваних населених пунктів [7], то навіть у цей пізніший період ліс у горах був суцільним масивом, особливо там, де розташовані зазначені водотоки. Ще й зараз збереглися перекази про те, як перші поселенці заселялися посеред лісу, вирубували його, а пені залишали всередині вибудованої оселі. Отже, на цей час ліс із сім'ї соснових був первісний і густий з кронами вверху. Крилате віття на всьому стовбурі можливе тільки на тих самотніх смереках, які ростуть на полі й обігріваються з усіх боків сонцем.

Закономірно виникає запитання: чому з 115 обстежених нами населених пунктів тільки у 17 фіксується назва Сигла? Найменування насамперед відбувається тоді, коли за законом відносною негативності з чогось загального вирізняється конкретне. На фоні вікового лісу лексема **сигла**, на наш погляд, позначала вид хвойних порід. Надто узагальнено тлумачить значення **сигла** В.Шухевич, що наводить у своєму словнику Б.Грінченко: 1) Смерека (европейская пихта), имеющая ветви лишь вверху. 2) Горный лес из таких сигл [Грін СУЯ. с.118]. Смерека ототожнюється із європейською пихтою.

У «Російсько-українському словнику» **ель** перекладається «ялина», «смерека» [РУС. с. 405]. Два поняття зведені в одне, але насправді гут два види, які чітко розрізняються. «Ель обыкновенная» (*Picea excelsa*). Дерево высокое, прямоствольное. <...> Хвоя одиночная. в разрезе ромбовидная. <...> Широко распространена в Западной Белоруссии. в Западной Украине. на Карпатах» [8, с.282].

«Пихта (*Abies*). Крупные деревья. Главные ветви имеют мутовчатое расположение. Ствол прямой. Иглы одиночные, расположены по спирали. плоские, с двумя полосками воскового налета на нижней стороне. <...> Известно 45 видов пихты. <...> Пихта европейская (*Abies alba*). Иглы расположены гребенчато. В лесах юго-западной Украины, отчасти в Западной Белоруссии; в Беловежской пуще вымерли почти нацело [8, с.282-284].

Picea excelsa Karst. жителі досліджуваного басейну називають смерекою, вона є добротним будівельним та столярним матеріалом. **Abies alba Mill.** іменують ялинкою «молоде деревце», ялиною «дерево середнього віку», ялицею «дозріла ялина, що має від 5 і більше кубометрів». Особливою популярністю у місцевих майстрів не користується, оскільки тканина слабша за смереку. Зовнішньо ялинка красивіша за свою родичку, тому тільки нею прикрашають столи на новорічні та різдвяні свята. Ялина вибаглива до вологи, тіневинослива, найбільше росте на супіщаних та глинистих ґрунтах. На відміну від смереки, вона росте швидше і випереджає її у рості, доживає до 700 років. Відомі випадки, що ялиця (ялина) доростала до 15 кубометрів.

Різновид **Abies alba Mill.**, що виділявся із сім'ї хвойних у рості і зовнішньо (спочатку віку крона гостропірамідална, а потім майже циліндрична), навіть запахом, і привернув пильність, на нашу думку, давніх поселенців бойківського краю, які називали такі дерева – **сигла**.

Із сказаного вище випливає: 1) у перекладних словниках смереку і ялину не слід ототожнювати; 2) тлумачення **сигли** у «Словнику української мови» та «Словаре українського языка» Б.Грінченка потребує уточнення.

* У «Словнику гідронімів України» р.Либохора помилково внесена в окрему статтю. Із 357 водотоків басейну ріки Стрию, що представлені у СГУ, 117 назв водойм нами уточнюються, доповнюється відповідна інформація, а деякі найменування відкидаються.

Скорочення та умовні позначення

д. – назви того ж водотоку в різних частинах течії
л. – ліва притока
п. – права притока
пот. – потік
потч. – потічок
потчн. – поточина
р. – річка
як – злиття двох потоків, з яких утворилося одне русло

Скорочення назв населених пунктів у Львівській області*

Біт. – Бітля Турківського району
Бор. – Бориня Турківського району
Вн. – Верхнє Турківського району
ВР. – Верхня Рожанка Сколівського району
Грбн. – Гребенів Сколівського району
Жуп. – Жупани Сколівського району
Заділ. – Задільське Сколівського району
Іс. – Ісаїв (у місцевій говірці Ісаї) Турківського району
Кам. – Кам'янка Сколівського району
Коз. – Козеве (у місцевій говірці Козьова) Сколівського району
Крш. – Крушельниця Сколівського району
Лав. – Лавочне Сколівського району
Лб. – Либохора Сколівського району
Матк. – Матків Турківського району
Оп. – Опорець Сколівського району
Ор. – Орів Сколівського району
Пл. – Плав'я Сколівського району
Пог. – Погар Сколівського району
Сл. – Славське Сколівського району
Тух. – Тухля Сколівського району
Ур. – Урич Сколівського району
Яв. – Явори (у місцевій говірці Явора) Турківського району
Ял. – Ялинкувате Сколівського району
Яс. – Ясениця (у місцевій говірці Ясінка) Турківського району
Я.-Ст. – Ясенка-Стецьова (у місцевій говірці Ясіночка) Турківського району

Словники та їх умовні скорочення

Грін СУЯ – Грінченко Б. Словарь украинского языка: Репринт. вид. 1907-1909. – Київ: Лексикон, 1996. – Т. IV.

ОнСБГ – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. – К.: Наук. думка, 1984.

ПРС – Польско-русский словарь/Сост. Р. Стыкула, Г. Ковалева. – Москва-Варшава, 1989. – 864 с.

РУС – Русско-украинский словарь. – К., 1982. – Т. I.

СГУ – Словник гідронімів України. – К.: Наук. думка, 1979. – 781 с.

СУМ – Словник української мови. – К.: Наук. думка, 1970. – Т. I.; 1978. – Т. IX.

СУС – Словацько-український словник/Укладач Петро Бунганич. – Братіслава, 1985. – 688 с.

Фасм ЭСРЯ – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. – М.: Прогресс, 1987. – Т. III.

* Подаються за «Адміністративно-територіальним устроєм Української РСР на 1 січня 1987 року». – К., 1987. – 504 с.

Література

1. Карпенко О.П.. Ще про семантику основ «звуконаслідувальних» гідронімів//Шоста республіканська ономастична конференція: Тези доповідей і повідомлень.–Одеса, 1990.–Ч.1.–С.33-35.
2. Карпенко Ю.О.. Топонімічні варіанти//Ономастика.–К.:Наук. думка, 1966.–С.29-36; Ю.О.Карпенко. Топонімія Буковини.–К.: Наук.думка, 1973.–240с.
3. Трубачев О.Н.. Название рек Правобережной Украины: Словообразование. Этимология. Этническая интерпретация.–М.: Наука, 1968.–289с. Рецензія Ю.О.Карпенка// Мовознавство.–1969. –№3.–С.88-91.
4. Стрижак О.С.. Програма збирання матеріалів для регіональних гідронімічних атласів Української РСР (Проект)// Ономастика.–К.:Наук.думка, 1966.–С.105-116.
5. Агеева Р.А.. Происхождение имен рек и озер.–М.:Наука, 1985.–146с.
6. Галас К.И.. Топонимика Закарпатской области (название населенных пунктов): Автореф.дис. ... канд.фил.наук.–Ужгород, 1960.–16с.
7. Гошко Ю.Г. Населення Українських Карпат XV-XVIII ст.–К.: Наук.думка, 1976.–203с.
8. Жуковский П.М.. Ботаника.–М.:Наука, 1949.–552с.